



www.ketab.ir

کتابخانه

آثار محمد فرید خاں

مجموعہ کتاب ششم

مدیریت تالیف
سر سید قبری، لکھنؤ میٹروپولیٹن

سہ ماہی: ریجنل صائب

خوشنویسی: اسرف - نیرچی

مدیر حسنی و طراحی: محمد زبیر

خوشنویسی متن صفحات داخلی: کاوہ خویں

ویرایش متن انگلیسی: دکتر رضا فرامانی

لیتوگرافی: فرآیند گویا

چاپ: خانہ فرہنگ و ہنر گویا

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۶

صحافی: معین

نظارت فنی چاپ: سید جواد میر ہاشمی - روحانی تفسیلی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۶۴-۰۹-۱



انتشارات خانہ فرہنگ و ہنر گویا

تہران - خیابان کریمخان زند، روبروی خیابان ایرانشہر، پلاک ۹۱

تلفن: ۸۸۳۱۳۴۳۱ - ۸۸۳۱۶۶۹ - ۸۸۳۸۴۵۳ فکس: ۸۸۸۴۲۹۸۷

کلید حقوق طبع و نشر تصاویر و طرح ہای این کتاب: اساتذہ محمود ذہنہ شجیان خانہ فرہنگ و ہنر گویا اختصاص دار

مقدمه

هنرگامی که انسان با محمود فرشچیان در خانه اش بختگویی نشیند، آوای بنشین برندگان زینده ساز مجلس اویند. بدراستی اگر این هنرمند پر توان خلاق ایران قرن بیستم استاد گننام در دوران صفوی سده شانزدهم می بود، نگارندگان تاریخ هنر، او را استاد پرندگان می نامیدند.

محمود فرشچیان نقاشی باو طراحی هایش با همه پیوندی که با سنت های ایرانی دارند متعلق به این روزگارند. وی استاد پر و پند های است با احاطه کامل بر جنبه های هنری ایران که دینی مسافرت های متعدد، هزاره او امر کار انیز به خوبی مطالعه کرده و به عصرین المللی هنر گرفته است. اگر فرشچیان نه در سال ۱۳۰۸ شمسی در آصفهان بلکه در سال ۱۵۰۰ میلادی تبریز یا هرات به دنیا آمده بود نقش و نگار هایش از مایه های جهانی گستره ی برخورداری شدند. در آن صورت می توانست در بارشاه طهاسب همکار گرانقدری برای سلطان محمد میر منصوب یا میرزاعلی باشد. این اساتید بزرگ عصر صفوی نفت شایه ای را می سودند، همچنان که او اکنون پس از قرن ها آثار آنان را ارج می نند، ولی دست تقدیر، روزگاری او را به دنیا آورد که نقاشی ایرانی دیری است با هنر غرب در تماس می باشد.

محمود فرشچیان در بهمن ماه ۱۳۰۸ در آصفهان به دنیا آمد و در حوالی مسجد شاه^۱، و عاقل قابو، یگر شایکارهای معماری ایران بزرگ شده و آشنایی او با این بنا های تاریخی تد رجا و نا خود گاه ذهن او را به درک تناسب ابعاد، شکل و رنگت توانا ساخت. در هفت سالگی آشکار گردید که او زندگانش را وقف هنر نقاشی خواهد کرد. خوشبختانه پدرش که در کار تولید و تجارت فرش بازرگانی سرشناس بود ششگونی فرزند را به طراحی و نقاشی دریافت و به تثبیت او پرداخت و برای فرا گرفتن نقاشی، ماهی ماه، دست خود حاجی میرزا آقا امامی هدایت نمود. در آنجا فرشچیان آموخت تا با توجه به طرح و نقش های اساتید دوره تیموری و صفوی متوجه خود را بیازماید. دیری نگذشت تا از این نوجوان پیشین^۲ ت به عمل آمد تا کارگاه را در انجام سفارشی که می رسید یاری بدهد. در سال ۱۳۲۴ محمود فرشچیان از این کارگاه به هنرستان هنرهای زیبای آصفهان رفت که در آن زمان در سرسبز نی یی بهادی یکی از پرورش یافتگان برجسته کتب کمال الملک^۳ قرا داشت. در آنجا به مطالعه نقاشی و سینا تور و طرح های طلم از کاشیکاری های اینه تاریخی آصفهان پرداخت و به رموز رنگت و ابزار نقاشی وزیر رنگت آشنا شد و با قرار دادن موهای گزبه سفید در انتهای پر کبوتر، قلم مو های آتچان ظریف^۴ انطاف پذیر ساخت که تا امروز در نقاشی طرح ریزی و ظرافت کاری با از آن نوع قلم مو ها استفاده می کند. طراحی قالی و سرامیک سازی از دیگر کارهایی بود که فرشچیان در نهایت وقت و کوشش دین مرکز فرا گرفت. در سرامیک سازی به چنان درجه ای از مهارت رسید که در سال ۱۳۲۸ عیسی بهادی یکی از نگاران هشتاد و هشت او را، به آرتور پوپ هنرشناس مشهور ابدان نمود.

اشتیاق به ادامه آموختن و آشنایی هر چه بیشتر با دنیای هنر، فرشچیان انخت بار و پا و پس به آمریکا کشانید و او با حفظ هویت ایرانی و با صرف وقت تمام در موزه ها و کتابخانه های جهان شیوه کار خود را غنابخشید. زهی سعادت او و خوشوقتی ما که ظرف یک کتابخانه ای پاریس موزه بریتانیا، گالری فریر و اسکلتن، موزه متروپولیتن نیویورک و دانشگاه هاروارد مقدش را گرامی شمرده اند و جنبه های خود را برای مطالعه در اختیار او قرار داده اند.

افتخارات و امتیازات متعددی زندگی هنری و حرفه ای فرشچیان امتیاز ساخته است. و آثارش نیز خوانان بسیار داشته اند. نخستین نمایشگاه انفرادی از نقاشی های او در سال ۱۳۳۸ در مرکز فرهنگی ایران انگلیس در آصفهان برگزار گردید و در سال ۱۳۳۳ نمایشگاه دیگری از کارهای او در قصر چپستون تشکیل یافت. نمایشگاه دیگری از آثار وی در سال ۱۳۳۹ در استانبول برگزار گردید.

و هنر را به جهانیان شناساند. در همان سال نمایشگاه انفرادی دیگری در موزه گلستان، بی‌راقرین افتخار نمود. از آن زمان تاکنون نمایشگاه‌های متعدد دیگر آثار فرخچیان در میلان، رم، مونیخ، وین، آنکارا، پاریس، راولپنڈی، کراچی، لاهور، ٹاشکنت، سالت لک سیتی، شیکاگو، تهران و نیویورک و دیگر گزیده است و همچنین در نمایشگاه‌های گروهی متعددی شرکت نموده و جایز بسیاری را در ایران و اروپا به آثار خود اختصاص داده است.

بعد از سلسله قاجاریه هنرمندان هنر پروران ایرانی از نو به میراث هنرهای سنتی ایران که هنوز هم از یاد ما فرقه بود روی آوردند. نقاشی‌های عظیم رنگ روغن که فحلیشاه و جانشینان او را نشان می‌داد و از دیوارهای پایین آد و قاب‌های کوچکی که مسینا تور با خطاطی با نقاشی‌های سنتی ایران را در بر می‌گرفت جایگزین آنها شد. اگرچه شکلی به پوشش اندیشه و صنایع غربی همچون ادامه یافت ولی غرور ملی ایرانیان به هنرهای اصیل ایرانی جانی تازه بخشید آن چنان که دیگر جایی برای طبیعت‌گرایی فرانسوی و حتی امپرسیونیسم پیشه و نماند.

بدین ترتیب هنرمندان به سبک‌های شیوه‌های مکتب تیموری و صفوی روی آوردند. این روش به بهت تنی چند از استادانی که آثارشان خواه برخی هنرشناسان جهان بود، مداوم می‌یافت. احیای سریع این شیوه با دآن دوره بدین خاطر بود که هنرمندان کارهای زیر روغن، طراحان قالی، کاشیکاران، نگارگران معماران و تصویرگران کتاب‌های سنتی طرح‌ریزی نقوش سلیمی، تزییم پیکره‌های انسان و حیوان، روش‌های پسند سنتی و فادار بودند.

واقعیت این که خط‌نقش مورد علاقه برای ایرانی با سواد بود و از طرفی گردش‌های زیبا و ترکیب بندی بدیع و فاخرانه این خط با تصویرگرانی کتاب‌های دوران تیموری و صفوی انس و الفت دیرینه داشت. هنرمندانی که با قلم‌نی و کار بر دآن در رسم موزون خط‌های نازک و پهن آشنا بودند به آسانی می‌توانستند از غرب‌گرایی دوران قاجاریه به شیوه‌های سنتی روی آورند. در هر حرکت دست نقاش ایرانی ویژگی‌های خط‌نقش جان تازه می‌گرفت.

این نسل تازه از هنرمندان سنتی چو به پنهان خود به بازنگاری و نسخه‌داری از خط‌ها و نقش‌های کتب مصور و مرقع‌های مسینا تور‌های پراکنده همانند آنها پرداختند. اگرچه تعداد کمی از مسینا تور‌ها و طرح‌های ایرانی در زمان قاجاریه قبلاً از ایران خارج گردیده بود، معتمد بسیاری از آنها به وسیله کتاب‌های نفیس و آثار چاپ شده در آنها دوباره در معرض دید ایرانیان قرار گرفت. کتاب‌های خطوری چون نقاشی مسینا تور، مان، رانی، هندی، ترک، اثر ف. ر. ماتین (لندن ۱۹۱۲)، مسینا تور‌های ایرانی اثر ج. مارتو. وایج - وور به زبان فرانس (پاریس ۱۹۱۳) و یا مسینا تور‌های ایرانی اسلامی اثر پ. بلوتوت (ژنوا، ۱۹۱۴)، آند (لایپزیک ۱۹۱۴) به هنرمندان ایرانی فرصتی داد که برای نخستین بار با هنرنمایان خود مطلقاً و به تفصیل آشنا شوند. در دهه‌های پیش از جنگ جهانی دوم علاقه به آثار سنتی ایران در کالج‌ها، دانشگاه‌ها، موزه‌ها و کتابخانه‌ها، تهران و پاریس، لندن و نیویورک گسترش یافته بود. مسینا تور‌های خمره‌نظامی به گونه‌ی بیشتری در باغ‌ها و بزرگ برتف سالن پذیرایی و موزه‌های انگلیسی و ملی نو بازنگاری شد. اصل این مسینا تورها اکنون در موزه بریتانیا است. در سال‌های ۱۹۳۰ یکی از محبوب‌ترین سالن‌های نیویورک اطراف ایرانی هتل پلازا بود که دیوارهای آن را یک نقاش‌ترین کرمانج‌سرای روسی با الهام از نقاشی‌های دوره‌های نو، تین کرد. در همین سال گروه تازه‌ای از نگارگران غربی چون لویی ج. کاتر، سرچریتستی، بارون مورس و روتشیلد، گلوت گلسکیان، یاسنری و لوتز، جرج پرات و بسیاری دیگر گرد آورده شدند. با نقاشی‌های ایرانی با یکدیگر به رقابت برخاستند و در سال ۱۹۳۱ با برگزاری نمایشگاه بزرگ «برسکین هاوس» حلقه شیفتگان هنر ایرانی گسترده‌تر شد. چندی بعد در سال ۱۹۳۸ مجموعه ارزنده «بررسی هنر ایران» اثر آرتور پوپ در ش مجلد نفیس به چاپ رسید. آستانه جنگ دوم جهانی همین استند مکتب نمایشگاه عظیم و باسکوه از هنر ایران را در «انجمن ایران» در نیویورک برگزار کرد.

دوران بازگشت به هنر صفوی در ایران دارای ویژگی‌هایی است که شناخت آن متکرم صرف وقت و توجه بسیار است. هنر این دوران در مرز افونگرمیان هنر زمانیکت اصیل نقاشی هم‌پندجی دارد حتی هنرمندان ارزنده صفوی نظیر رضا عباسی نگاه به تئوئیک آن‌ها را خواستاران هنر که شاید آن شیرین کار و حوریان پری پیکر را بر پرده نقاشی می‌پسندیده اند گذارشان بر این عرصه افتاده است. چه با که از تخیل کار خود نیز دلشاد و سرفراز بودند. شاید بر اذعن به مهارت و توجهشان بر تعالی جانب تکنیکی آنها را ارضای می‌کرده است. یقیناً شیفتگان شعر فارسی



که سرشار از استعاره های تکراری و خوشایند است درباره ارزش این گونه نقاشی مآثر دیدی به خود راه نمی دهند. زیرا همان گونه که دوستداران پرا، از آریا های پوچسینی لذت می برند ایرانیان ادب شناس نیز از این گونه آثار به وجد می آیند.

نادیده گرفتن این بخش پذیر و ترغم گونه از هنر ایرانی همانقدر نارواست که کسی از نقاشی بلغ زیبایی منصرف شود یا این بهانه که بوی گل سنج را خوش نمی دارد. اگر حلاوت این قبل نقاشی مابیش از اندازه جلوه کند باید به جنبه های دیگر آن پرداخت و ملاحظه شد، برای نمونه از تیمم نظیر چپیده بی نهایت ظریف آنها، از آمیختن و تجاری رنگ های مبع آن هم در فضاهای محدود از مهارت خیره کننده نقاش و پرهنر از سبیل ملال آور و زمره زندگی. نقاشی ایرانی را از آن رو باید ستود که جان پناه بهشت آسای مطبوعی برای روح و جان کسانی است که بتقریری «تاب زن این جهان ندارند».

نگاهی به آثار فرخچیان به خوبی نشان می دهد که سلیقه او در زمینه منابع هنر ایران به مرور زمان تحول شده و تکامل یافته است. اگر نقاشی های اولیه او یاد آور رضا عباسی و باده کار های اخیرش آثار سلطان محمد بنرور بزرگ! انی را به خاطر می آورد. نقاشی باو طبعی های این استاد که من در جایی دیگر او را «نقاش ملکوتی» خوانده ام بعد و جنبه های گوناگون دارد. آثار او سرشار از داده های گرانجایی در زمینه خرسبک ایران به ویژه در بار صغوی است و در همان حال با نمایان خصوصیات انسان ها و حیوانات بعدی فرج انگینه و آموزنده به خود می گیرد در عرصه دنیای سحر کننده و نگاه آینه باز قلم فرخچیان ما از آن خطوط و نقوش سبک گونه سنتی ایران به قص درمی آید چرخش با منحنی های دوسوی صحنه یکدیگر را به توازن اعتدال می کشند. خط های راست بی انحنای مکرر بعضی نقوش معاری و کاشیکاری، کسار باشد. از آن ها و حیوانات بهر حرکتند و جاندار، پراغضند، پوشیده ز موز و فرور که ناگزیر جای چندانی برای نمایانن استخوان نمی گذارد. فرم ها نه بندی و قرار دای بلکه طبیعی و سیال و ممتد و آری می آید.

اینگی از آثار فرخچیان محتوایی غم انگیز دارد: بازگشت اسب شامروبی سوار و خونین، که داستان مرگ صاحبش را آورده است ابل بیت شهید دین ماتم سیاه پوشانند، گمنام ولی گویا، اندوه بی صدایشان از سرگشتان دست یابی که از دون جامه های سیاه بدرآمده اند نمایان است. حتی، که این اثر بیشتر از آنچه که می نمایانند حسنی برای گفتن دارد. بهنگامی که انسان به محمود فرخچیان، به مهارت فوق العاده و دست های پرکار و خلاقش می اندیشد خاطره تالو و جدانگه سیاه به ذهن می آید. به ذهن می آید «پنجمن و زافرنیش» را که مایه یابی از قرآن دارد و در آن همه مخلوقات زمینی و آسمانی به ستایش پروردگار مشغولند. مایه ها و پرندگان اقی و تختی در دیای طوفانی شنار و برآیند بری در پروازند. گویی چون سایه یابی در پشت فروزن از انوار الهی. گرچه منقارها، پنجه ها، دندان ها و بال ها، بدست یکتا است و توانای طبیعت شناس به تصویر درآمده، اما چشم ها و حرکات اثر گویای تصورات نقاش از دنیا های دیگر است.

استوارت کری ویش

سرپرست بخش هنر های اسلامی هندی موزه ساکله دانشگاه هاروارد



سرشناسه	: فرشچیان، محمود، ۱۲۰۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: آثار استاد محمود فرشچیان (مجموعه کتاب ششم)/مدیر تولید ناصر میرباقری، احسان میرباقری؛ مدیر هنری و طراحی محمد زمانیان؛ خوشنویسی اسرافیل شیرچی؛ خوشنویسی متن صفحات داخلی کاوه اخوین.
مشخصات نشر	: تهران: خانه فرهنگ و هنر گویا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.: مصور (رنگی).
شابک	: 978-600-8064-09-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: عنوان دیگر: محمود فرشچیان (کتاب ششم).
عنوان دیگر	: محمود فرشچیان (کتاب ششم).
موضوع	: مینیاتور ایرانی -- قرن ۱۴
موضوع	: Miniature painting, Iranian -- 20th century
موضوع	: نقاشی ایرانی -- قرن ۱۴
موضوع	: Painting, Iranian -- 20th century
شناسه افزوده	: میرباقری، ناصر، ۱۲۴۰ -
شناسه افزوده	: میرباقری، احسان
شناسه افزوده	: زمانیان، محمد، [طراح]
شناسه افزوده	: شیرچی، اسرافیل، ۱۲۴۱ -، خوشنویس
شناسه افزوده	: اخوین، کاوه، ۱۲۲۷ -، خوشنویس
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۴۲۲/۷۵۹/۹۵۵ ND۹۸۹
رده بندی دیویی	: ۷۵۹/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۸۲۷۲